

1911 Sølvskatten i Leksdal allmenning

Tirsdag den 28.mars 1911 skjer en tragisk ulykke i et steinbrudd på Dammen nedenfor Brennfjellet i Elvran. Det er en vakker dag, - i et år hvor Mandsjuenes autokratiske styre dukker under i Kina, og i Norge debuterte Arnulf Øverland med *Den ensomme fest* - for å sette det hele i ytterlighetenes perspektiv. Slike begivenheter ble trolig ikke registrert hos folket i sidedalene til Stjørdalen, eller i hoveddalen for den saks skyld. De fleste hadde nok med sitt. Realistene jobbet jevnt og trutt, mens dagdrømmerne *håpet* på bedre tider - slik som nå.

Mars måned kan som kjent være kald, men denne dagen ga håp om vår likevel. Sola varmet godt i bakken. Johan Olsen Råen, født den 13.mai i 1867, var denne dagen i steinbruddet. I flere år hadde han vært svært opptatt med å lete etter Sølvskatten. Han ga seg aldri. Trolig lette han flere steder inne på Leksdal allmenning, der det i eldre tider hadde vært gruvedrift, det største feltet ved Grønlien ved Grønli tjønna. Men mest lette han trolig rundt omkring ved Svuluskardet, slik eldgamle sagn lokket og fristet nysgjerrige sjeler. Johan eide på denne tiden Elverråen (Lille-Elvran (Råa) i Lånke, og var ellers kjent for å lage ski til skiløpere i dalføret. Han var ugift, men hadde ei tjenestejente til å stelle for seg. Det var Ingeborg Alsethaug fra Selbu. Hun overtok senere eiendommen.

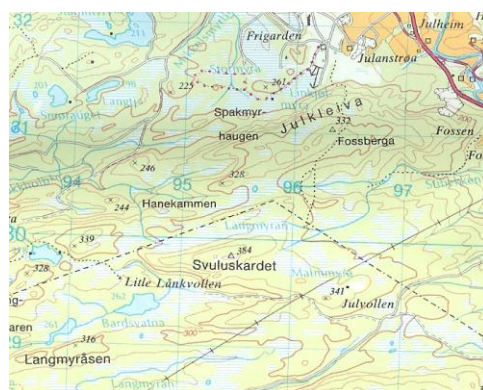
Før vi går videre skal opplyses at den siste blåsinga ved masovnen i Mostadmarka Jernverk foregikk i 1872. Deretter forgikk det litt arbeid i smiene noen år til, men i 1880 stanset drifta helt. Og drifta i Grønligruva ble tatt opp igjen i 1822 etter å ha ligget øde fra 1813. Lars Lund og Peder Hårstad fra Selbu var de siste som arbeidet der. Gruva ble nedlagt for godt i 1834.

Denne dagen i mars 1911 hadde altså Johan tatt seg opp i det som var et lite steinbrudd ved Dammen. Om det var for å "bryte stein" til nyttig bruk, eller om han fortsatt gikk og drømte om den store Sølvskatten, vil vi aldri få svar på. Hva som skjedde er ikke godt å si, men trolig veltet en eller flere tunge steiner ned på stakkars Johan. Om han døde momentant, eller som følge av skader - kan i og for seg være det samme nå. Kanskje var han et offer for Sølvdronninga - som fortsatt passer på sin dyrebare skatt?

Denne Johan Olsen Råen var ikke den første som gikk med en drøm om å finne den store skatten, og han blir heller ikke den siste. Helt opp til våre dager har flere gått omkring inne på Leksdal allmenningen i håp om å finne Sølvskatten. Faktisk har det i enkelte tilfeller utviklet seg en mani, som har ført til at de måtte gå fra gård og grunn, - ja, sågar vil enkelte ha det til at besettelsen og sagnets mystikk har tatt liv. Vi skal se på noen av de sagn som tilknyttet Sølvskatten, men aller først ta en tur til Svuluskardet.

Svuluskardet

Svuluskardet ligger inne på Leksdal allmenning, og den letteste veien er å kjøre inn fra Fossaunet/Julset i Lånke mot Mostadmarka, parkere sør av Julvollen og spasere de 1 ½ km bort til skardet. Eller kjøre med bil inn fra Frigården og ta seg opp via Røsttjønna og Litle Lånkvollen, hvilket blir samme vei dersom en kommer opp fra Hommelvik / Høyby. Svuluskardet ligger ca 700 m rett øst av Litle Lånkvollen, og er ei kløft som går i nordøstlig retning. Dette er den mest

ufremkommelige inngangen. Det er faktisk bedre å gå rundt, og entre Svuluskardet fra Langmyran og Malmmyra. Dersom en velger den vanskeligste inngangen, underforstått inn sørvest fra, blir det en bratt stigning på 100 m med tett skog, før en kommer inn i selve skardet/juvel. Nordøst fra (andre inngangen) er lett, og bringer deg etter noen meter nedover i juvel. Selve skardet er ikke så langt og dramatisk som enkelte sagn synes og vil ha oss til å tro. Det er toppen 10 m bredt, og fullt av mosegrodde "rullesteiner", som ligger hulter i bulter nedover i kløfta som grønne baller. Langs østveggen ligger det steinplater som både naturen selv har revet ned, samt trolig ivrige "sølvgravere". Sett nordfra er kløfta toppen 50 m før den tipper utfor 100-200

m ned til veien/stien mot Litle Lånkvollen. Står du på denne veien er det ikke like lett å se selve skardet, men til høyre skimtes en ren steinknaus noen meter oppe til høyre. Det er nok ikke like lett å forestille seg hvordan Svuluskardet i virkeligheten var, uten vegetasjon - da det er klart at trærne er av nyere dato, og Svuluskardet er trolig i "naken tilstand" ikke så ulik denne tegningen av Amund Hagen. Se også maleriet av Ivar Pettersen i et senere avsnitt i dette kapittelet.

Bosetning ved Svuluskardet

For den som vandrer i traktene rundt Svuluskardet, er det nesten ufattelig å tenke seg at der inne har det bodd folk. Det heter seg at på 1200-tallet var et lite samfunn der, ei bygd for seg selv med bønnested og gravplass, som Jan Hoås uttrykker det i Lånkboka, bind III. Kort tid etter 1850 slår to familier seg ned ved Svuluskardet. Den ene familien var Lars Eriksen Kvegjerdet, døpt den 28. januar 1796. Han var i sin tid postkjører over Gjevingåsen. Som 40-åring gifter han seg med Ingeborg Olsdatter, født i Strinda i 1796. Det var altså et godt voksent par som giftet seg - og enda mer voksne (nærmere 60 år) var de da de tok med seg sin familie (3 barn) og ryddet en plass der inne i "villmarka". De hadde følge av en familie til. Det var de vel 20 år yngre Johannes Larsen Dybvadsskardet og Johanna Johnsdatter Bergsgjerdet. De hadde 6 barn.

Dette var to husmannsfamilier, som når alle andre utveier var stengte, søkte opp i fjellet for å bygge seg et hjem og finne et næringsgrunnlag. Her var det sikkert ikke rare dyrkinga, men jakt og fiske ga nok til å bytte til seg andre nødvendige varer nede i bygda. Men denne bureisinga i fjellet vedvarte kun ei kort stund. I 1861 ble det nedsatt en kommisjon som skulle ordne opp i allmenningsforholdene i Nord-Trøndelag. Det ligger ikke i dette kapittelets mandat å ta stilling til rett og galt, men resultatet ble i alle fall at disse to familier i henhold til lov og dom ble drevet bort fra hjemmene sine inne ved Svuluskardet. Det het seg følgende: ”Plassene ble ryddiggjort efter det Offentliges Foranstaltning”.

Lars Eriksen tok faktisk med seg huset ned i bygda. Han dør i 1862. Enka, Ingeborg, flyttet fra Stjørdalen og bosatte seg i Østersund, trolig hos Andreas - en av sine sønner. En av hans sønner igjen ble for øvrig en kjent misjonær i Kina. Erik, en annen sønn av Ingeborg og Lars, reiste til Amerika hvor han giftet seg den 6. november 1864 med Beret fra Selbu. Hun dør dessverre kort tid etterpå, og Erik kommer hjem - finner seg ei ny kone og utvandrer til Wisconsin for andre gang.

Av barna til Johanna og Johannes, den andre familien inne ved Svuluskardet, flytter en til Hitra, en til Strinda og to utvandrer til Amerika. De andre ble trolig med foreldrene som flyttet til Ljungdalen i Sverige. Det synes som de to barna som utvandret til USA, kom tilbake en tur til Norge omkring århundreskiftet. Den ene av disse var Johan, født i Svuluskardet den 24. april 1860. Bildet hentet fra

Stjørdalsboka, viser Johan med ei utrolig lang fiskestang og søstera som har duket opp på tomta hvor stua en gang stod og de ble født. Og komme tilbake fra Amerika for å besøke sitt barndomshjem der inne i armóa, var nok ei påkjenning som vekket blandede følelser. Men for oss utenforstående må ei slik kostbar reise også kunne tolkes dithen at de hadde funnet *graset grønnere på andre siden*, heldigvis for dem.

Sølvgruva i Svuluskardet

Noen sier at det var gruvedrift i Svuluskardet alt fra vikingtida. En tradisjonsfortelling vil ha det til at Svartedauen satte en stopper for videre drift i og med at de fleste døde ut, men gruva ble ikke glemt. Det heter seg at gruveinngangen ble murt igjen og tildekket. Odd Bremseth, som var gjetergutt på Lånkvollen først på 1930-tallet, hadde blitt fortalt at det var en ”finnkaiill” som drev gruva, og at kun han visste hvor den var. Da finnlappen forstod at *tiden var nær*, hadde han murt igjen inngangen og skjult den. Og siden har mange gjort forsøk på å finne gruva med den store rikdommen i Svuluskardet.

Vegetasjonen med mose og lav, trær og busker har visket bort alle muligheter til å finne igjen

inngangen som skulle ligge i kløfta der sola skinner kun to timer ved midtsommers. Og for riktig å poengtere hvor stor forekomst av sølv som ligger i Svuluskardet har noen uttrykt det slik, med tanke på sølvverket på Kongsberg: *”Kalven er på Kongsberg, men kua i Trøndelag”*. En annen variant forteller at en nattvakt ved sølvverket hørte en stemme som sa: *”Jeg har en søster i Svaleberg som er rikere enn meg”* eller *”Min søster ligger på Leksdals fjell, mellom Jøssås og Hell, og hun er meget rikere enn meg”*. Arnt Solem, tidligere eier av Værnes Hovedgård - forsøkte å kjøpe hele Kongsberg sølvverk, se bind 2, side 115.

Iver Grindbak

De mer konkrete beretninger fra midten av 1800-tallet er interessante. En av de ivrigste ”gullgravere” var Iver Grindbak. Hans onkel - som utvandret til Amerika - fortalte at sølvgruva skal finnes mellom to steiner som ligger 400 alen fra hverandre. Omregnet i meter skal dette bli 252 meter. På Lånkevollen hadde det tidligere vært et solur som også viste retningen til sølvgruva, men uret er hittil ikke funnet. Gjetergutten i området på 1930-tallet kunne berette at det under tordenvær alltid var lynnedslag i Svuluskardet. En gang under et voldsomt uvær slo lynet ned i dette området og laget ei grøft helt inn til Stubergsvollen. Ekspertene fra Trondheim kom og stadfestet at det var ei mineralåre dypt i fjellgrunnen. Denne anerkjente autodidakt, slik Jan Hoås benevner ham (selvlært) - nemlig Iver Grindbak fra Hommelvik, foretok i mange år turer og undersøkelser i Svuluskardet før han døde på 1960-tallet. Han var helt overbevist om at sølvåra, som han mente hadde et kast eller slyng, måtte ligge svært dypt i fjellet. Etter de undersøkelser han foretok kunne det bli lettere å finne den igjen i myra, og Grindbak var overbevist om at gruva ville bli funnet uavhengig av sagn og overtro. Det fortelles at Grindbak nok var i ivrigste laget. Han møtte av og til litt motstand, og måtte gang på gang avlyse sin planlagte tur innover til Svuluskardet. Var det ikke kneet, så var det ryggen. Flere ganger ble han skadet mens han var der inne. En gang ble han slått tilbake av en myggsverm. Det var som om noen fortalte ham: *”Hold deg unna”* ! Var det Sølvdronninga som beskyttet skatten? Var kanskje denne Iver Grindbak nærmere sannheten enn oss andre? Var han i ferd med å oppdage hemmeligheten?

Ulike sagn

(Kilder: Jan Hoås, Kristian Nygårdsvold, Sverre Brekk, Odd Bremseth, Brødrene Armand og Henrik Pettersen)

En mann som var på hesteleiting kom seint en kveld forbi skardet og fikk se gruveinngangen i full belysning. Av de som arbeidet der fikk han beskjed om ikke å fortelle til noen hva han hadde sett, men etter en tid greide han ikke å holde på hemmeligheten. Like etterpå omkom mannen i ei ulykke på vei til Selbu med klippfisklass. Et av sagnene som de fleste kjenner til, er om finnekona som hadde en sønn som ble drept i gruva. Hun forbannet gruva, og den skulle ikke bli funnet før Norge kom i sterk nød. Da skulle den bli oppdaget av et tvillingpar fra Dybvad, og finnkonas forbannelse oppheves. Slike vandrehistorier eller spådommer vil alltid

fascinere mennesker i likhet med spøkelseshistorier og sagn om troll og skrømt.

Gjetergutten Odd Bremseth hadde blitt fortalt at Lorents Lertrø, som var far til verten på Lånkvollen i den tiden, hadde en underlig drøm. Han hadde drømt om ei spesiell voksen gran i Svuluskardet, og at under rota på treet var det ei stor steinhelle. Dette var den skjulte inngangen til sølvgruva. Men historien slutter ikke her. Noen dager senere var Lorents hos handelsmann Olsen på Hell. Her møtte han en kamerat. Da det ble snakk om drømmen, kunne vedkommende kompis fortelle at han også hadde hatt samme drøm, og det samme natt som Lorents. Dette var merkelig, og de to vennene dro innover til Svuluskardet. De fant den omtalte grana, som de felte, brøt opp rota - og riktig: under den lå det ei steinhelle, men noen inngang til ei gruve, eller noen skatt for den saks skyld, - fant de ikke.

I Mariakirken på Vollen i Mostadmark i det 16-århundre skulle det ha vært lysestaker som var laget av sølv fra Svuluskardet. Likeledes skriver Kristian Nygårdsvold at en selbygg som utvandret til Amerika i slutten på 1800-tallet, hadde med seg noen sølvskeier som arvegods. Disse skulle ha vært uthamret av sølv fra Svuluskardet, og var hvitere i metallet enn skjæer av sølv fra andre steder.

Nygårdsvold forteller i en artikkel også om en smed fra Hegra som holdt til på Buåsen i Hommelvik. Rett som det var ble denne smeden borte noen døgn, og da han omsider dukket opp igjen hadde han en tung sekk med seg som han bar inn i smia.. Der oppholdt han seg utover natta, og dagen derpå hadde han en stor beholdning av sølvknapper, som han solgte. De fleste mente nok at smeden hadde sine natlige turer til Svuluskardet.

Sølvdronninga

Blant alle sagn møter vi av og til Sølvdronninga. Torstein Pettersen (1886 - 1977) fra Hommelvika så Sølvdronninga en gang han var i Svuluskardet. Mens han satt oppe på åsen av skardet fikk han se en stor sølvglinsende kvinneskikkelse. Om det var selveste dronninga eller den omtalte finnkjerringa var han ikke sikker på, men han ønsket nok å tro det var den førstnevnte, selv om kameraten som var med ikke så noe som helst. Torstein var i likehet med Iver Grindbak lommekjente rundt i traktene ved Svuluskardet. Først på 1900-tallet var Torstein med en svenske innover. Denne svensken forsøkte å få et bor til å gå i fjellet, men lyktes lite. Torstein Pettersen hadde ei gammel sølvplate som skal vært laget av sølv fra Svuluskardet. Hans etterkommere har denne i dag, og som de kaller "en sølvmynt". Disse er Henrik og Armand Pettersen, som tar imot meg hjemme i Hommelvika en vårkveld. En kan ikke gå ut igjen derfra uten å tro på Sølvskatten. Dette er personligheter som mer enn noen andre har opprettholdt sjela til Svuluskardet. Sammen med Sverre Brekk fra Lånke, har denne familien - ikke bare lagt igjen noe av seg sjøl der inne i traktene rundt skardet, med gjennom å sette i stand "stuggua" på Litle Lånkvollen, - gitt signal om at sagnene tilknyttet skardet og Sølvdronninga - i seg selv tilhører de rikeste sider av vår kulturarv.

Sagnet til Sverre Brekk

Sverre Brekk er trolig den som har lagt ned mest arbeid for å bevare miljøet rundt Svuluskardet. Sammen med Henrik Pettersen har han utallige timer der inne med å restaurere Litje Lånkvollen, som på en måte representerer "basecamp" for utforskning av Svuluskardet. Takk være slike entusiaster og dyktige håndverkere, kan vi andre få større glede og muligheter. Sverre Brekk forteller følgende: *"Enda lever sagnet om Rensjøfinnen som var så påhengt med sølv at detav han. Og hvor fant han sølvet? En gang var han med i et bryllup i Viken. Der skjenket de ham så full at han*

begynte å fortelle at den sølvåra han hentet rikdommen fra lå med en ende i ei myr og den andre i fjell. Men han fikk ikke snakket ut før finnkjerringa kom og tok finnkallen med til fjells, - det var ikke bra at han fortalte mer. Sølvgruva har spøkt i fantasien hos mange. Hvor er den? I Svuluskardet eller i Stavsjøfjellet? Soluret på Lånkvollen skal vise retninga, sier sagnet. Men hvor er så soluret?" - spør Sverre Brekk.

Hytta ved Røsttjønna

Inne ved Røsttjønna ligger ei lita hytte på odden i vestenden. Hytta ble første gangen satt opp i 1912, og restaurert som jaktbu i 1925. Den har vært i familien Dahl sin eie i mange år. Kristian Dahl og frue flyttet fra Hømmelvik til byen, og i dag er det sønnen Jens Kristian Dahl og hans kone Sidsel som eier hytta. Den ligger så vakkert til ved tjønna, som ei hvilken som helst troskyldig lita hytte – uten antydning til dramatik eller særegenheter. For mennesker med forståelse for naturens verdier i form

av ro og fred, så vet vi alle at denne lille pletten fjernt der inn i marka, men samtidig så nært - er en "skatt" i seg selv - et sted svært mange kunne tenkt seg. Men for de som kjenner hyttas historie litt bedre, vet at hytta også står som et minnesmerke over en annen skatt, nemlig Sølvskatten i Svuluskardet. Da engelskmennene utpå sommeren i 1940 tok til å bombe Værnes, tok maleren Ivar Pettersen sin familie med inn til Røsttjønna. (se side....) I denne hytta bodde de noen uker, mens bombinga pågikk som mest. På veggene i hytta malte han sagnet om Svuluskardet, om Sølvdrøninga og flere sagn om hulder og skrømt med tilknytning distriktet (se bildet). Veggene er signert Ivar Pettersen den 1.august 1940. Disse vegger står der i dag som en del av vår sølvarv - for ikke å si sølvskatt. Ikke bare leveliggjør de sagnene, men de gir et synlig bevis på den sterke tro og de enorme følelser som

Svuluskardet har vekt i folket. Veggene i seg selv gir et sterkt vitnesbyrd. Noe må da finnes der inne mellom ”åsene” (norrønt).

Vårforneimmelser

*No har æ villa virri innmed Hånnåkam-
men, finni mæ ein løngrabb som sola har
svidd tør. Sætt mæ nedpå og pusta på ei
stoinn.*

*Luffa mæ ein tur, finni mæ ein tøgaidd,
teint opp, hængt over svartkjelen, sotåt og
velbrukt. Æ har skoilla stekt flesk på gloa,
eti og fundert litt, mens æ tok den siste
sokkersupen.*

*Æ skoill ha gått utover Langmyråsen,
svenga innom Røstleiken, for å lytta ætti
føgel'n der. Kommi te'Lånkvollen utpå
mårråssia. Gått inn og ranga tå mæ klean,
lagt mæ nedi sovepåssan og sovna som et
barn.*

*Det va'det æ ha villa gjort førri sammår'n
er her.*

Armand Pettersen.

Henrik og Armand Pettersen